

Генералмајор **ВИЦКО АНТИЋ**

УПОТРЕБА ТЕНКОВА НА ПЛАНИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ

Употреба тенкова на планинском земљишту зависи од природних услова терена у много већој мери него у равницама.

Читави планински рејони могу бити тешко пролазни за трупе због великих успона и низбрдица, ограниченог броја путева и њиховог лошег квалитета, са непролазним или тешко пролазним околним тереном. Планинско земљиште, испресецано гребенима и удољима, приморава трупе да дејствују одвојено на појединим правцима, без тешке непосредне везе.

У планинама има много земљишних просторија које су неприступачне или тешко приступачне за тенкове. Обиље мртвих простора и прикривених прилаза отежава организацију и успешно дејство ватре. Велики број малих, али бујних речица, са стрмим обалама и славим мостовима, ограничава могућност маневровања и смањује брзину кретања. Нагле атмосферске промене, као: честе магле, кише и ниски облаци, зими ниска температура, вејавице и снежни покривач, повећавају замор код људи и отежавају употребу коришћења возила. Рад позадинских делова је такође отежан. Планинско земљиште изискује максимално напрезање мотора и већи утрошак погонског материјала (горива и мазива).

Као што видимо, све ове особености планинског земљишта прилично ограничавају употребу тенковских јединица у тактичком и оперативном смислу. Па ипак, тенкови се могу успешно искоришћавати и у планинама, разуме се у мањем броју и обиму него у равницама и на маневарском земљишту. На планинском земљишту наћи ће се увек просторија и праваца на којима се тенкови могу искористити и употребити са великим успехом. То су обично широке долине, гребени са благим падинама, брежуљкаста узвишења, предгорја, висоравни и уопште предели који се одликују благим рељефом и мањим стрминама. У Другом светском рату тенковске јединице наше Армије успешно су дејствовале у планинама и кршевитим пределима Херцеговине, Далмације, Лике, у Хрватском и Словеначком Приморју и у Алпима; тенковске и механизоване јединице Совјетске армије водиле су успешне операције у Карпатима, Кавказу, Криму, Великом и Малом Хингану (Манџурија), а тенковске јединице америчке и немачке војске водиле су борбу већих размера у планинском пределу Италије, код Напуља.

Други светски рат почео је са недовољним искуствима у погледу употребе тенковских и механизованих јединица на планинском земљишту,

због тога што је то био млад род војске. Али услед честе примене тенковских и механизованих јединица у току рата и у условима планинског земљишта, на пракси се дошло до извесних принципа који нису били у складу са дотадашњим гледиштима и теоретским поставкама.

Многи сматрају да се тактичка употреба тенкова у планинама огледа искључиво у придавању мањих тенковских група (3—5 тенкова) нижим стрељачким јединицама, допуштајући масовну употребу тенкова у изузетно повољним земљишним условима и околностима. Овакав једностран закључак последица је слабог познавања развоја и данашњег ступња борбене технике и могућности савремених тенкова, недовољне студије искустава из Другог светског рата, као и скромних искустава из наших операција због специфичног карактера нашег рата. Зато треба имати у виду да је цепање органске целине тенковских јединица веома непожељно и поред тога што земљишни услови и карактер непријатељске одбране често пута изазивају стварање мањих тенковских група, тим пре што тенкови, као род војске, у свом саставу имају делове свих осталих родова са најразличитијим борбеним средствима.

При третирању питања употребе тенковских јединица у планинама, у вези са напред наведеним одликама планинског терена, под појмом „тенковске јединице“ не треба подразумевати само крупне тенковске формације, као што су тенковски корпуси или армије — за чији рад нема увек потребних услова на планинском терену — већ и тенковске батаљоне, пукове и бригаде. Ове, релативно мале тенковске јединице, у стању су да у планинама решавају и оне задатке за које су на маневарском земљишту потребне много јаче тенковске снаге. Врло велика разноликост конфигурације наше територије, почев од непрекидних равница, преко средње испресецаног земљишта, па до врло великих планинских масива, намеће нам и различиту употребу тенковских јединица. Тако, на пример, планине средњих висина, покривене шумом, са благим падинама и већим бројем употребљивих путева, и поред извесних тешкоћа, омогућавају употребу и већих тенковских јединица, док високе планине, са стрмим падинама, или каменом подлогом, без вегетације, као високе клисуре и врлети, знатно отежавају, а веома често и онемогућавају, употребу чак и мањих тенковских јединица.

У току прошлог рата дошло је до низа измена у тенковској техници, нарочито у конструкцији борбених возила. Док смо у периоду Првог и до почетка Другог светског рата имали у наоружању претежно лаке и средње тенкове, у периоду Другог светског рата лаки тенкови потпуно су ишчезли из наоружања, тако да су средњи и тешки тенкови дошли до пуног изражаја. Услед повећања отпорности оклопа, јачег наоружања, побољшања справа за осматрање и средстава за везу, побољшања конструкције и јачине мотора повећани су проходност, ватрена моћ, маневарска способност и отпорност тенка. С друге стране, пораст тежине тенкова захтева веће ојачање мостова и путева и додељивање инжињерских делова да би им се обезбедило кретање, нарочито онда кад се тенкови поделе у мале групице. Ове одлике савремених тенкова долазе до пуног изражаја и на планинском земљишту.

Дејство сасређене ватре тенкова тако је снажно да може у заједници са артиљеријом за релативно кратко време да прокрчи пут сопственој пешадији. За успешну борбу против појачаног оклопа тенкова треба применити оруђа тежих калибара која се у планинама много теже крећу него тенкови. Ипак, погрешно је ако се сматра да ће тенкови који дејствују на планинском земљишту бити мање изложени дејству противтенковске ватре. Напротив, они тамо могу бити још више изложени бочној ватри, нарочито дејству ловаца тенкова, и могу наићи на разне ПТ препреке које се веома лако бране.

Наведене одлике и особине тенкова, узете у целини, повећале су у великој мери покретљивост тенкова, односно маневарску способност тенковских јединица. Неоспорно је да су ове особине повећале и могућност ефикасне употребе тенкова у мањим групама на тешко пролазном терену. Међутим, уколико се Други светски рат више приближавао крају, утолико је тенковска техника постајала савршенија и масовнија, тако да је и употреба тенкова у мањим групама постајала све ређа.

Правилна и благовремена процена земљишта у тенковском смислу има велику важност за успешно коришћење тенковских јединица на планинском земљишту.

Земљиште треба проценити не само по фронту, већ и по дубини, до крајњих граница предвиђене операције. Процењом треба тачно утврдити на којим правцима и у ком обиму могу бити употребљени тенкови, имајући у виду да је прегрупација тенковских јединица на планинском земљишту веома тешка и скопчана са великим утрошком времена. Због тога извиђање у планинама има много већи значај него на маневарском земљишту. Карта, често пута, неће пружити верну слику земљишта у погледу употребе тенкова и могућности њиховог дејства на појединим правцима, тако да се извиђањем, у појединим случајевима, може доћи до сасвим друкчијих закључака од оних до којих се дошло проценом земљишта по карти.

У планинама су тенковске јединице више везане за путеве и долине него други родови војске. Због тога њихов борбени поредак треба да буде непрекидно осигуран распоредом пешадије од евентуалног непријатељског дејства са крила и бокова, а често и са фронта, пошто је једино пешадија у стању да савлађује свако земљиште, да уништава ПТ средства и да штити од непријатеља многобројна заклоњена места, прикривене прилазе, узвишења и вртаче, којима обилује планинско земљиште.

Потпомагање дејства тенкова артиљеријом и минобацачима за непосредну подршку налази најширу примену. Поред свих набројаних тешкоћа, којима се карактерише планинско земљиште у односу на употребу тенковских јединица, искуство Другог светског рата показало је да је њихова употреба на планинском земљишту не само могућа, већ и целисходна.

УПОТРЕБА ТЕНКОВА У НАПАДУ

Ако анализирамо борбена искуства из прошлог рата, досадашње начине и методе вођења борбе у планинама, имајући у виду основни карактер планинског земљишта и искључујући различита гледишта по овоме, тенкови у нападу могу се употребити у улози тенкова НПП и у својству покретне

групе за развијање успеха. Тенкови НПП могу се употребљавати у виду мањих тенковских група и у виду целих тенковских јединица.

Сваки од ових начина употребе тенкова има своје позитивне и негативне стране, које у конкретној ситуацији треба да утичу на одлуку о употреби тенкова у тој ситуацији. Зато је неопходно потребно да се, у циљу правилне и корисне употребе тенковских јединица у планинским условима, наш старешински кадар темељито упозна са сваким од наведених начина употребе тенкова.

Употреба тенкова НПП у малим групама карактерише се потпуном децентрализацијом тенковске јединице одређене за подршку напада општевојне јединице. Овакве групе тенкова, јачине 3—5 борбених возила, које се придају мањим стрељачким јединицама у циљу непосредне подршке, крећу се у борбеним порецима пешадије најчешће без ватрене везе једне групе са другима.

Група примена тенкова НПП у планинским условима омогућава:

- одржавање тесног садејства тенкова са пешадијом и осталим родовима војске, што је од првостепеног значаја у оваквим условима, јер се не може замислити неко самостално дејство тенковске групе без свестране помоћи делова осталих родова војске, нарочито пешадије;

- прикривено подилажење непријатељу, провлачење кроз међупросторе отпорних тачака и избијање у непријатељску позадину, користећи поједине стазе и тешко проходно земљиште;

- обмањивање непријатеља о стварном правцу главног удара и јачини наших снага, због могућности једновремене појаве група на више праваца у почетној фази напада;

- извођење концентричних напада са више праваца на важне доминирајуће висове, утврђене прелазе и раскрснице.

Међутим, децентрализована употреба тенкова има и својих озбиљних недостатака, наиме:

- расплињавањем тенкова на широком фронту знатно се смањује њихова ударна снага;

- разбацана борбена возила изложена су релативно лако појединачном уништењу концентричним дејством добро маскираних непријатељских ПТ оруђа;

- нарушавање формациског састава тенковских јединица отежава командовање, снабдевање и везу и смањује борбену снагу тенковске јединице као целине;

- тенкови за дуже време испадају из борбе — при незнатној повреди или квару — јер им се на свим правцима не може указати брза техничка помоћ; и, најзад,

- групни начин употребе тенкова, због недовољне ударне снаге група, не обезбеђује постизање одлучујућих успеха, већ се њихово дејство своди, углавном, на постепено потискивање непријатеља на широком фронту. У том случају непријатељ има времена и могућности да врши планско повлачење са линије на линију и да наноси максималне губитке нападачу.

Према томе, употребу тенкова НПП, у својству мањих тенковских група, не треба сматрати једино правилном, јер би то значило запостављање савремених маневарских форми рата у планинама и придржавање, без оправданих разлога, застарелих метода који предвиђају плитке и децентрализоване ударе и постепено потискивање непријатеља. Међутим, врло често ће тешки земљишни услови, који не дозвољавају развој и дејство веће тенковске јединице, управо наметнути групни начин употребе тенкова као једино могућ у датој ситуацији. Тако, на пример, мање групе тенкова редовно се употребљавају и у саставу осигуравајућих органа, нарочито за осигурање борбеног поретка веће тенковске јединице. Поред тога, може се десити да и цео први борбени ешелон тенкова веће тенковске јединице дејствује у виду мањих тенковских група услед нејасне ситуације код непријатеља, земљишних услова, карактера непријатељске одбране и у циљу обмане непријатеља. Карактеристичан пример оваквог начина употребе тенкова познат је и из наше Народноослободилачке борбе у Книнској операцији, крајем новембра и почетком децембра 1944 године. Прва тенковска бригада, која је учествовала у својству НПП VIII ударног корпуса, распарчала је своје тенкове у мање групе само у почетној фази операције, да би једновременом појавом тенкова на више праваца заварала непријатеља о правцу главног удара и јачини својих снага и ослабила дејство непријатељске ПТ одбране. У фази одлучујућег напада гро тенковских снага био је концентрисан на правцу главног удара ради постизања одлучујућих резултата у пробоју непријатељске одбране. Правилна употреба тенкова у овој операцији знатно је допринела да се успело извући једва око 1500 од 15.500 непријатељских војника.

Борбена дејства тенковских група које се придају мањим стрељачким јединицама не могу се изводити по неком утврђеном шаблону, а каква ће бити форма њихових дејстава у првом реду зависи од земљишта, ситуације и карактера непријатељске одбране. Тако, на пример, кад пешадија, уз подршку свих ватрених средстава, врши напад на објект који се налази на тешко приступачном земљишту, тенкови, користећи повољне делове земљишта, заклоне и природне маске, излазе на ватрене положаје иза борбеног поретка сопствене пешадије и отварају ватру са места преко глава и кроз међупросторе сопствених трупа. Ако бранилац организује вишекатну одбрану у планинама (а то се често догађа), онда тенкови, у духу општег плана, пре поласка пешадије на јуриш, учествују у неутралисању читаве непријатељске одбране на предњем крају, уништавајући првенствено ПТ и аутоматска оруђа; пред сам полазак пешадије на јуриш сасређују своју ватру на прву линију непријатељског отпора, односно, на најближа и најопаснија места отпора, а кад пешадија крене на јуриш, поступно преносе ватру на следеће катове одбране и омогућавају пешадији да постепено заузима непријатељске линије под што повољнијим условима. Чим пешадија овлада отпорним тачкама, односно, појединим линијама, тенкови се пребацују унапред, у циљу потпомагања напада пешадије на следеће објекте, или учвршћивања постигнутог успеха и одбијања непријатељских противнапада.

Место тенкова у нападу на планинском земљишту не мора увек да буде иза распореда сопствене пешадије. Они ће, зависно од земљишта и карактера непријатељске одбране, често пута улазити и у сам борбени поредак предњих делова пешадије или се кретати испред ње да би је извесно време водили као и на маневарском земљишту. При одбрани непријатеља на широком фронту или после већ задобијених успеха, често ће се указати могућност за употребу тенковског десанта, чија појава на боку или у позадини непријатељског распореда може да буде од пресудне важности за брзо сламање стабилности непријатељског одбранбеног система. Но, у сваком случају, треба истаћи као важно правило да тенкови увек морају бити поуздано осигурани пешадијом од изненадних напада ловаца тенкова, којима покривеност и облик планинског земљишта пружају најпогодније услове за њихово успешно дејство.

Садејство унутар тенковских група или, другим речима, између тенкова, пешадије, инжињерије, оруђа за непосредну подршку и авијације, мора бити до детаља организовано посебно за сваки нападнути објекат. Нарочиту пажњу треба обратити на уговорене сигнале за међусобно показивање циљева, сигнале за тражење, пренос и прекид артиљериске ватре и сигнале за везу са авијацијом.

Према томе, можемо закључити да употребу мањих тенковских група, у вези са свим слабостима које их прате и против воље сваког тенковског старешине, изазивају у првом реду тешки земљишни услови каквих има и на једном делу наших планинских предела. Због недостатака оваквог начина употребе тенкова, сваки тенковски старешина треба да га избегне чим му то дозволе земљишни услови.

Организација употребе тенкова НПП. Искуство из Другог светског рата показало је да и комплетне тенковске јединице могу да врше непосредну подршку пешадије и да је такав начин употребе тенкова НПП на планинском земљишту давао највеће резултате.

Док је пешадија нападала на непогодном и тешко приступачном земљишту без подршке тенкова, дотле су тенкови масовно употребљавани на правцима који су били погодни за њихову употребу. Иако је непријатељ јаче утврђивао и упорније бранио погодније и приступачне правце, ипак је овакав начин употребе тенкова омогућавао постизање одлучујућих резултата, јер је непријатељска одбрана, ма колико била јака на тим правцима, заједничким напорима пешадије, артиљерије, тенкова, инжињерије и авијације, могла бити слоњена на сву дубину и створени услови за увођење у пробој ешелона за развијање успеха.

Развијање целе тенковске јединице у борбени поредак по фронту биће често немогуће у планинским условима, већ ће морати да се постројава у неколико ешелона и да задржава прилично јаку снагу у резерви. У таквим случајевима пешадија се креће иза сваког тенковског ешелона и са свих страна окружује тенковски борбени поредак. Овакав борбени поредак тенкова разликује се од њиховог постројавања при дејствима на равничастом и маневарском земљишту, јер у себи садржи и мање тенковске групе и принцип употребе тенкова у маси.

Први ешелон се састоји од мањих група тенкова (од 3—5 возила) које не дејствују децентрализовано, већ у тесној вези не само између себе, него и са пешадијом која их следи.

Следећи борбени ешелони намењени су за масовни напад, пошто им пешадија и први ешелон тенкова и пешадије створе за то потребне услове. Други ешелон тенкова, под повољним условима, својом ватром преко глава и кроз међупросторе првог ешелона, подржава дејство група тенкова у првом ешелону ојачавајући њихову ударну снагу. Чим се укаже могућност или погодна прилика за масовни напад тенкова, други ешелон обилази први и наставља борбу по начелима за нормалне услове. Успех другог ешелона може да буде одмах проширен нападом трећег ешелона.

Зависно од земљишних услова други и следећи ешелони обично су присиљени да се крећу у предборбеним порецима или чак у колонама, а први ешелон, као што је већ речено, у виду мањих група тенкова или у једном од борбених поредака предвиђених за нормалне услове.

Овакво дубоко ешелонирање борбеног поретка тенкова омогућава непрекидни пораст силине удара из дубине и олакшава извршење задатка у погледу техничког обезбеђења тенкова. Ове одлике увећавају динамичност акције тенковске јединице, олакшавају извршење пробоја и тиме стварају погодне услове за претварање тактичког успеха у оперативни.

Наведени начин употребе тенкова НПП примењује се где год то дозвољавају објективни земљишни услови, као: при нападу дуж бољих комуникација са пролазним околним земљиштем, дуж долина, на заравнима, широким гребенима и блажим нагибима, — каквим тереном обилује и наше земљиште.

У нашим условима, и поред изнетих добрих страна, ређе ће се примењивати дубоко ешелонирање тенкова, већ ће се тенкови чешће постројавати у једном или два ешелона, да би се постигла већа економија и њихово потпуније искоришћавање. Ако се тенкови постројавају у један ешелон, мораће се одредити јача резерва.

Због постојања великих комплекса земљишта које је неприступачно за тенкове, густина тенкова НПП на једном километру фронта биће знатно мања него у нормалним условима, а на правцу употребе тенкова нешто већа.

У нападу тенкови не треба да се одвајају од пешадије. Они се, зависно од ситуације и земљишних услова, налазе час у борбеном поретку пешадије, час испред или позади ње. Подршка пешадије најчешће се огледа у интензивној ватри тенкова са места или са дужих и краћих застанака, преко глава и кроз међупросторе сопствене пешадије. Према томе, њихово стално место у борбеном поретку не може се прописати.

Пошто је савремена одбрана, поред ПТ оруђа, засићена и великим бројем индивидуалних ПТ средстава, пешадија је дужна да обезбеђује тенкове од непријатељских ловаца тенкова и ПТ оруђа који су распоређени на тешко приступачним ватреним положајима.

Инжињерско и артиљериско обезбеђење напада знатно је лакше и ефикасније при масовној, тј. централизованом употреби тенкова, но када тенкови нападају децентрализовано на широком фронту.

Покретна група за развијање успеха. Форме дејства и методи употребе тенковских јединица при развијању успеха општевојних здружених јединица у планинама разликују се од оних на равничастом, односно, маневарском земљишту.

Јачина покретне групе на планинском земљишту може бити различита, нарочито у нашим условима, као што је то показало и наше искуство у последњој фази рата. Иако совјетска правила предвиђају покретне групе јачине тенковских или механизованих корпуса и више, а као изузетак тенковску, односно, мех. бригаду, ипак се, у нашим условима, ојачана тенковска бригада може врло често, тако рећи редовно употребити као покретна група. Тенковској бригади, у својству покретне групе, начелно се придају 1—2 пука мотопешадије, пук моторизоване артиљерије, моторизовани инж. батаљон и друга средства ојачања. Састав покретне групе није увек исти већ се мења према потреби и ситуацији. Покретна група наведеног састава може да развија успех општевојних јединица у циљу разбијања непријатеља и што бржег избијања на важне објекте, да одржи заузете објекте до пристизања општевојних јединица и да уништава непријатељске резерве. Али треба нагласити да се на планинском земљишту са dobrим комуникацијама успешно могу употребити и јаче покретне групе, као што је то показало искуство из Другог светског рата.

Дубина дејства покретне групе зависи од њене јачине, одлика земљишта и даљине важних објеката које покретна група треба да заузме да би створила повољне услове за даљи рад.

Дејство покретне групе у планини обично је ограничено, мање или више, на путеве (првенствено аутомобилске) са околним земљиштем, које, у већини случајева, дозвољава развој само мањих тенковских јединица — вода и чете, а ређе батаљона. Покретна група се може кретати и колонским путевима, ако то земљиште дозвољава. У сваком случају, маневровање покретне групе на планинском земљишту је веома тешко, тако да се њен борбени поредак редовно састоји из више ешелона који се крећу у колонама. Према томе, највећи део снага тенковских јединица покретне групе у планинама скоро редовно се налази на путевима и креће у колонама, чија је дубина, с обзиром на ограничени број комуникација, много већа но у нормалним условима.

Према правцима протезања комуникација, долина, гребена и према местима планинских прелаза, бранилац може лако да одреди и чврсто затвори могуће правце кретања покретне групе која је уведена у пробој. Он може погодном одбраном да јој онемогући развијање пробоја или бар да укочи, односно, умањи темпо њеног наступања. Зато је, за разлику од дејства на маневарском земљишту, покретна група принуђена да, и поред извршеног пробоја тактичке дубине непријатељске одбране, непрекидно савлађује узастопне отпоре појединих група и резерви непријатеља, размештених по читавој дубини одбране, а често и на целој дубини планинског система. Због тога, покретна група у планинама врло тешко може да примењује шири маневар комбинован са обухватом или обиласком појединих чворова отпора, већ је најчешће принуђена да непрекидном борбом и фронталним ударима крчи себи пут кроз читаву дубину непријатељске одбране.

Зато је веома важно да се непрекидно подржавају ударне снаге предњих делова покретне групе, осигуравају бокови, затворе рокадни путеви и благовремено заузму околне доминантне тачке, водећи рачуна да се при томе не расплину сопствене снаге.

Тенковска јединица која је уведена у пробој истура предњи одред, чији састав и јачина треба да одговарају конкретної ситуацији и условима земљишта. Старешина покретне групе треба да одређује довољно јаку ударну снагу у предњи одред водећи рачуна да тиме сувише не ослаби главну снагу саме покретне групе. Истурање предњег одреда целисходно је нарочито онда када се предвиђа да ће непријатељ својим покретним резервама успети да поседне положаје и организује одбрану у циљу заустављања даљег продора наших снага, које би покретна група морала нападати, ако их предњи одред не би претходно заузео. Предњи одред треба да и фронталним нападом (иако то није нормалан вид дејства тенковских јединица) непрекидно ломи и разбија слабије непријатељске отпоре, пошто ће непријатељ тежити да упорно брани поједине тачке на правцу наступања покретне групе. Кад год прилике дозвољавају, предњи одред треба да изврши обухватни, односно, обилазни маневар, не само за то да би обишао непријатељски одбранбени чвор, већ да би га ликвидирао под повољнијим условима и обезбедио непрекидан покрет главним снагама. У томе се састоји основни задатак и улога предњих одреда, нарочито при заузимању важнијих прелаза и других објеката на планинском земљишту.

Поред осигурања с фронта (предњим одредом), покретна група треба сигурно да обезбеди и своје бокове због тога што може бити изложена ударима изненадних противнапада јачих непријатељских снага на рокадним путевима и другим планинским пролазима на читавој дубини непријатељске одбране.

У циљу бочног осигурања упућују се стална бочна осигурања на рокадне путеве на такву даљину да могу главнину својих снага обезбедити од успешне непријатељске артиљериске ватре. У састав бочног осигурања обично улазе: мотопешадија, ПТ средства, самоходна артиљерија и инжињерија. Да се у току кретања не би нарушио маршевски поредак главнине, бочна осигурања која су предвиђена за употребу у току једног дана, крећу се на челу главнине њим редом како ће се и употребљавати. Чим главнина прође, бочно осигурање се одмах свија на њено зачеље.

Поред затварања рокадних путева на већој даљини, покретна група се мора и непосредно осигурати. Она благовремено упућује мање групе мотопешадије, ојачане тешким наоружањем, на доминирајуће тачке са једне и друге стране правца кретања. Мотопешадија заузима висове, које држи непријатељ, уз ватрену подршку тенкова и самоходне артиљерије појединих ешелона покретне групе, ако могу да дејствују из колоне. Артиљерија се начелно креће на челу главнине, како би, у случају потребе, могла брзо да се развије и да својом ватром потпомогне борбу предњих делова. На зачељу главнине треба да се креће изванредан број камиона — оклопних транспортера за брзо пребацивање мотострељачких група на чело колоне за време застанка или одмора и за њихово прикупљање по извршеном задатку.

Иако покретна група за развијање успеха у планинама добија сличне задатке као и у нормалним условима, ипак, при постављању задатака, треба имати у виду специфичне тешкоће дејства тенковских јединица у планинама и техничке могућности тенкова и осталих возила, тако да се покретним групама на планинском земљишту начелно постављају скромнији задаци но на маневарском терену.

Навешћемо три поучна примера из нашег Народноослободилачког рата где су наше тенковске јединице, и поред тешких услова планинско-кршевитог земљишта, са великим успехом употребљене у својству покретних група. То су заузимање Трста, ликвидација ријечке и ликвидација аустриске непријатељске групације.

Априла 1945 године јединице 4 армије отпочеле су снажну офанзиву у циљу дефинитивног ослобођења Хрватског Приморја и Истре са Трстом.

После ослобођења Лике и Хрватског Приморја непријатељ је, у циљу заштите Трста, својим главним снагама организовао јаку одбрану на линији Клана—Ријека, очекујући главни удар наших снага правцем Сушак—Трст.

Команда 4 армије донела је правилну одлуку да помоћним снагама, у чијем су се саставу налазила и два тенковска батаљона Прве тенковске бригаде у циљу ангажовања главних непријатељских снага, врши притисак на отсек Клана—Ријека, а да се после предузетог маневра главни удар на Трст изврши правцима Машун—Илирска Бистрица и Св. Петар—Трст, с тим да у саставу ових снага учествује и Прва тенковска бригада без помешта два тенковска батаљона.

Ноћу 26/27 априла 1945 године Прва тенковска бригада (без два тенковска батаљона) извршила је усиљени марш правцем Чавле, Јелење, Мрзле Водице, Герово, Чабар, Бабино Брдо, а 27 априла у зору, у садејству са 20 сд, предузела енергичан напад на изненађеног непријатеља и заузела Коритницу и Кнежак. Потом се бригада поделила на две колоне. Прва колона (2/1 тбр и јединице 20 сд) 28 априла заузела је Шембирје—Трново и Илирску Бистрицу, при чему су тенкови, и поред тешких теренских услова, успели да се попну на брдо Милоња (1098 метара) и да на њему ликвидирају јако непријатељско упориште. Друга колона (4/1 тбр), ојачана дивизионом артиљерије, предузела је самостално наступање на север и у току 28 априла заузела Св. Петар и Славину.

Овлађивање линијом Св. Петар—Кнежак—Илирска Бистрица створени су потребни услови за непосредан напад јединица 4 армије на Трст. 29 априла у зору, 1 тбр, у садејству са деловима 20 сд, подељена у две колоне, продужила је надирање ка Трсту и под борбом до краја дана допрла до јаке утврђене непријатељске линије Сежана—Базовица. Следећег дана, после разбијања непријатељске одбране, у 12.00 Прва тенковска бригада избила је у предграђе Трста (Универзитетско насеље), а 1 маја у 8.00 њени борци су истакли југословенску заставу на општинској згради Трста.

Појава и дејство наше покретне групе у позадини главних непријатељских снага које су браниле отсек Клана—Ријека поколебали су њихов морал и вољу за давање даљег отпора. Непријатељска ријечка групација

покушала је да се пробије у правцу Трста и у том покушају успела је да овлада Илирском Бистрицом. Тенковски батаљони 1 тбр добили су задатак да учествују у уништењу непријатељских снага у рејону Илирска Бистрица и ликвидацији још постојећих непријатељских жаришта отпора у Трсту и Опћинама. Они су у потпуности извршили те задатке. 2 маја 1945 године опкољена непријатељска ријечка групација принуђена је да капитулира.

Приликом извођења ових операција 1 тбр прешла је за једну ноћ 110 км од рејона Чавле до Машуна, а за 4 часа стигла је из Трста до Илирске Бистрице (преко 50 км).

У циљу уништења крупне непријатељске групације која се повлачила из околине Загреба у правцу Целовца, команда 4 армије формирала је покретну групу састава: 3/1 тбр, 11 мотострељачка бригада и три дивизиона моторизоване артиљерије, са задатком да муњевитим паралелним гоњењем пресече отступницу непријатељској групацији која се са југа и истока повлачила у правцу Целовца.

Ова покретна група, у времену од 2 до 10 маја 1945 године, прешла је, местимично под борбом, итинерер Трст—Горица—Кобарид—Бовец—Соча—Крањска Гора—Брњице—Целовец, на тај начин форсирала Јулиске Алпе и Караванке који су били под дубоким снегом и посела прелаз преко Драве јужно и обалу реке Крке источно од Целовца, а затим у садејству са деловима 3 армије учествовала у опкољавању до капитулације непријатељске аустриске групације.

УПОТРЕБА ТЕНКОВА У ОДБРАНИ

Особености планинског земљишта, као што смо видели, у приличној мери ограничавају употребу тенкова и утичу на форме извођења напада и одбране. Па ипак, погоднији су услови за избор одбранбених положаја и вођење упорне одбране на планинском него на равничастом земљишту.

Тенковске јединице у одбрани на планинском земљишту углавном се употребљавају:

— као тенковска резерва у рукама команде општевојне јединице за извођење противнапада на непријатеља који би успео да се пробије у дубину одбране;

— децентрализовано — у својству ударних група придатих мањим стрељачким јединицама, распоређених унутар њиховог борбеног поретка ради повећања упорности одбране, и

— комбинацијом ова два начина, тј. једним делом у својству тенковске резерве у рукама команде здружене јединице, а другим делом у својству ударних група у саставу нижих стрељачких јединица.

Крупне тенковске јединице, као што су тенковски корпуси итд., ретко ће се употребљавати у одбрани у планинама, изузев под нарочито повољним земљишним условима, када се могу одредити у фронтовску резерву за извршење противудара из дубине одбране на јаче непријатељске покретне формације које су успеле да се пробију.

Употреба тенкова у својству тенковске резерве. За употребу тенковске резерве потребно је погодно земљиште, које омогућава слободу маневра и благовремену интервенцију на предвиђеним местима, односно прав-

цима. У сваком случају, употреба тенкова у својству тенковске резерве најпелисходнији је начин њихове примене у одбрани на планинском земљишту, а конкретно у нашим условима и најприхватљивији, јер то и услови земљишта и наше могућности дозвољавају.

Тенковска резерва, заједно са општом и ПТ покретном резервом, у свако доба претставља моћно средство у рукама команде здружене јединице за парирање свих могућих изненађења или ликвидацију успеха непријатеља. Због тога, кад год то земљиште и остали услови дозвољавају, тенкове у одбрани треба искористити централизовано и избегавати, без нарочите потребе, њихово распарчавање придавањем мањим стрељачким јединицама.

На планинском земљишту, начелно, здружене јединице организују одбрану на широком фронту, нарочито онда ако је земљиште непогодно за употребу великог броја тенкова и технике. Ако је одбранбена зона здружене јединице, услед испресецаности планинског земљишта, подељена на неколико раздвојених и међусобно комуникацијама слабо повезаних отсека (а то је веома често), онда се тенковска резерва може поделити у 2—3 групе, али тако да је омогућена благовремена интервенција тенкова на сваком од угрожених праваца и концентрично дејство свих група или већег дела тенковске резерве на главном правцу непријатељског удара. Пошто групни распоред тенковске резерве отежава или онемогућава централизовану употребу тенкова на решавајућем месту, треба га примењивати само у случајевима када то ситуација и објективни земљишни услови изричито захтевају.

Очекујући положај тенкова бира се и уређује за размештај тенковске јединице на правцу вероватног главног удара непријатеља, обично на раскрсници уздужних и рокадних путева на 7—10 км од предњег краја, на правцима којима непријатељ може употребити масу своје технике под најповољнијим условима.

Очекујући положај треба да омогући брз излазак тенкова на предвиђене правце њихове употребе, да буде погодан за кружну одбрану на месту и добро маскиран од извиђања са земље и угледа из ваздуха. На избор правца за извршење противнапада тенковске резерве у планинама треба обратити велику пажњу да би се обезбедио успех противнапада, било да се изводи самостално или у заједници са општом или ПТ резервом. Правци противнапада треба да омогућавају брзо кретање тенкова (да по могућству нема теснаца), зато их треба извидети и благовремено уредити у инжињерском смислу.

Тенковска резерва ређе самостално дејствује, већ се најчешће употребљава заједно са општом и покретном ПТ резервом. У сваком случају, тенкове треба увек обезбедити пешадијом, односно, десантима, ради њихове заштите од непријатељских ловаца тенкова.

Припремање полазних положаја за напад, начин садејства са артиљеријом, општом и ПТ резервом, инжињерско обезбеђење, организација везе, одређивање сигнала, итд., врши се скоро на исти начин као и на нормалном земљишту.

Употреба тенкова у својству ударних група. Кад испресецано и беспутно земљиште онемогућава централизовану употребу тенковских јединица

и маневар тенкова унутар одбранбеног појаса, тенкови се употребљавају у виду ударних група. Ударне групе тенкова примењују се и онда, када су поједине стрељачке дивизије које дејствују на одвојеним правцима слабо међусобно повезане. У таквим случајевима, тенковски батаљони могу се придавати стрељачким дивизијама, а у оквиру дивизије стрељачким пуковима и батаљонима. У сваком конкретном случају земљиште ће знатно утицати на степен распарчавања тенкова, иако у нашим условима треба тежити да распарчавање буде што мање.

Придате тенковске групе распоређују се на раскрсницама путева, у долинама, на широким гребенима, управо на таквим местима одакле могу, под најповољнијим условима, да врше противнападе на непријатеља коме је успело да продре у одбранбени положај.

Начин дејства ударних група сличан је дејствима тенковске резерве, само што им је очекујући положај нешто ближе предњем крају, а према томе и садејство са пешадијом знатно лакше. Облик, покривеност и комуникативност земљишта могу изазвати комбиновани начин употребе тенкова у одбрани на планинском земљишту, тј. поделу тенкова на тенковску резерву и тенковске ударне групе. Комбиновани начин употребе тенкова чешће се примењује у оквиру стр. дивизије, него у оквиру стрељачког корпуса. Ако се примени овакав начин употребе тенкова, треба увек предвидети уску координацију између појединих ударних група и тенковске резерве.

У одбрани на планинском земљишту тенкови се могу употребити и у виду тенковских засада, покретних и непокретних ватрених тачака и у самосталној одбрани.

Тенковске заседе постављају се на највероватнијим правцима непријатељског дејства у дубини одбране, на местима одакле изненадним ватреним дејством могу нанети највише губитака непријатељу који је продро. Правилан избор места за постављање заседе има огроман значај. Она се бирају на шумским путевима, у уским долинама, иза оштрих окука путева, на прилазима река, у насељеним местима, итд.

Јачина тенковске заседе креће се од ојачаног тенковског вода до ојачане тенковске чете.

Тенкови се могу корисно употребити у противтенковским чворовима у својству покретних и непокретних ватрених тачака или као покретне резерве на међупростору између ПТ чворова. Приликом распореда тенкова у својству непокретних ватрених тачака за сваки тенк бира се прикривен ватрени положај који треба да омогући добро осматрање и ватрено дејство.

Кад се главни ватрени положај налази на падини која је окренута непријатељу, тенкови се за време непријатељске артиљериске и авијациске припреме напада обавезно налазе на резервним ватреним положајима, распоређени у дубини одбране. После завршене припреме напада тенкови прикривено излазе на главне ватрене положаје и у заједници са пешадијом и осталим родовима војске учествују у одбијању непријатељског напада.

У противтенковским отпорним тачкама или чворовима тенкови се употребљавају махом на оним правцима којима ће највероватније дејствовати непријатељски тенкови или у случају када нема на расположењу довољан број ПТ оруђа за организацију ефикасне ПТ одбране. По својим борбеним

особинама тенк претставља једно од најбољих ПТ оруђа, те се често у ову сврху и употребљава.

У ПТ отпорним тачкама, односно, чворовима, тенкови се постављају у заседу, укопавају и добро маскирају. Одатле отварају изненадну блиску ватру на непријатељске тенкове који наилазе, наносе им губитке, растројавају њихов борбени поредак, а затим, према потреби, прелазе у против-напад.

Међутим, тенкови губе ударну моћ и покретљивост ако се употребе у својству непокретних ватрених тачака. Због тога их на овај начин треба употребљавати само онда када услови земљишта заиста не дозвољавају друкчију употребу и када се не располаже довољним бројем ПТ оруђа за организацију ПТ одбране.

Тенкови се употребљавају за самосталну одбрану приликом обезбеђења бокова сопствених трупа, затварања међупростора, држања важнијих земљишних објеката (теснаца, превоја, комуникациских чворова) до доласка својих главних снага, али се и у таквим случајевима ојачавају деловима осталих родова војске.

Тенковске старешине лично управљају и командују својим јединицама у одбрани на планинском земљишту. Оне се нормално налазе код својих јединица, а обавезно су тамо после почетка непријатељског напада. У свако доба мора бити огарантована сигурна и брза веза између тенковске јединице, команде здружене јединице, опште и ПТ резерве.

*

* * *

Данашње могућности за употребу тенковских јединица на планинском земљишту много су шире и целисходније него у току Првог и у првој етапи Другог светског рата.

Форма и обим употребе тенковских јединица на планинском земљишту у Другом светском рату развијали су се упоредо са формама дејства тенковских јединица на маневарском земљишту.

Маневар тенковских јединица у планинама, услед специфичних услова земљишта, ограничен је и отежан, а темпо кретања спорији него на маневарском земљишту.

Искуство наше Армије (као и осталих армија) у последњој етапи ослобођења наше земље показује да је употреба и већих тенковских јединица у планинама не само могућа, већ и корисна. То нарочито важи за вођење операција у нашим планинама које, сем у неким мањим областима, не искључују ефикасну употребу тенкова.

Треба имати у виду да се највећи успех тенкова може постићи на оним местима и правцима где се не очекује њихова појава, или тамо где се сматра да се тенкови не могу употребити.